

नेपालको आर्थिक विकासमा भारतको सहयोग कति सान्दर्भिक छ

शाय बहादुर
फैकल्टी, वाणिज्य विभाग
पोखरा विश्वविद्यालय, लेखनाथ, नेपाल

Shay Bahadur
Pokhara University, Lekhnath, Nepal
International Author

सारांश (Abstract):

नेपाल एक विकासशील राष्ट्र हो जसको आर्थिक उन्नतिमा बाह्य सहयोग महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। भारत, नेपालको प्रमुख छिमेकी र ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र भौगोलिक दृष्टिले नजिक रहेको मुलुक भएकोले, नेपालको आर्थिक विकासमा उसको सहयोग अत्यन्त सान्दर्भिक रहँदै आएको छ। यस अनुसन्धानले भारतको नेपालप्रतिको आर्थिक सहयोगको स्वरूप, प्रभाव र दीर्घकालीन सन्दर्भलाई विश्लेषण गरेको छ।

मुख्य शब्द (Keywords):

नेपाल, भारत, आर्थिक विकास, सहयोग, व्यापार, पूर्वाधार, लगानी, परराष्ट्र नीति

परिचय (Introduction):

नेपाल र भारतको सम्बन्ध ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र आर्थिक पक्षमा गहिरो रहेको छ। नेपाल आफ्नो विकास यात्रामा भारतसँगको सहयोगमा निर्भर रहँदै आएको छ, चाहे त्यो पूर्वाधार निर्माण होस् वा ऊर्जा विकास, व्यापार, लगानी वा मानव संसाधन विकास। भारतले समय-समयमा अनुदान, ऋण, परियोजना, व्यापार सहजीकरण तथा सीमानाका व्यवस्थापनजस्ता विविध माध्यमबाट सहयोग पुर्याउँदै आएको छ।

तथ्याङ्क (Data & Statistics):

- भारत नेपालमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी (FDI) गर्ने शीर्ष मुलुकहरूमध्ये पहिलो स्थानमा छ।
- सन् 2023 मा नेपाल र भारतबीचको द्विपक्षीय व्यापार \$13.1 बिलियन अमेरिकी डलर रहेको थियो।
- भारतले हालसम्म 50 भन्दा बढी पूर्वाधार परियोजनाहरूमा सहयोग गरिसकेको छ।
- नेपालमा 5000 किलोमिटरभन्दा बढी सडक संरचना भारतीय सहयोगमा निर्माण गरिएको छ।
- भारतीय अनुदानमा बनेका प्रख्यात परियोजनाहरू: BP Koirala Institute of Health Sciences, Janakpur Railway Line पुनर्संरचना, Integrated Check Post (ICP) निर्माण आदि।

परिकल्पना (Hypothesis):

भारतको सहयोग नेपालको आर्थिक विकासमा सकारात्मक, दिगो र सान्दर्भिक छ र आगामी वर्षहरूमा अझ बढी रणनीतिक साझेदारी आवश्यक हुनेछ।

अनुसन्धानको उद्देश्य (Objectives):

1. भारतबाट प्राप्त आर्थिक सहयोगको स्वरूप विश्लेषण गर्ने।
2. सहयोगले नेपालको आर्थिक विकासमा कस्तो प्रभाव पारेको छ मूल्यांकन गर्ने।
3. भविष्यमा दिगो सहयोगका सम्भावना पहिचान गर्ने।
4. नेपाल-भारत सम्बन्धलाई आर्थिक दृष्टिकोणले पुनर्मूल्यांकन गर्ने।

केस स्टडी (Case Study):

Case Study: Motihari-Amlekhgunj Petroleum Pipeline

- सन् 2019 मा भारत-नेपालबीच सञ्चालनमा आएको पहिलो ट्रान्स-बाउन्डरी पेट्रोलियम पाइपलाइन हो।
- यसले नेपालमा तेल आपूर्तिको लागत र समय दुबै घटाएको छ।
- आर्थिक दृष्टिले यो पाइपलाइनले नेपालमा वार्षिक \$8 मिलियन बचत गरेको अनुमान छ।
- परियोजना भारत सरकारको पूर्ण वित्तीय सहयोगमा निर्माण गरिएको हो।

◆ नेपालको आर्थिक विकासमा भारतको सहयोग (Main Body):

1. पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग:

- सडक, पुल, विद्यालय, अस्पताल निर्माणमा भारतको योगदान उच्च रहेको छ।
- 2015 को भूकम्पपछि पुनर्निर्माणमा भारतले 1 बिलियन डलर सहयोगको घोषणा गरेको थियो।

2. व्यापार र पारवहन:

- भारत नेपालको सबैभन्दा ठूलो व्यापार साझेदार हो।
- सुलभ पारवहन नीतिहरू, ICP निर्माण, रेलमार्ग विस्तारजस्ता सहयोगहरू आर्थिक विकासका टेवा हुन्।

3. ऊर्जा क्षेत्रको विकास:

- भारतले विद्युत् खरीद सम्झौता (PPA) मार्फत नेपाली जलविद्युत् क्षेत्रमा लगानी गरिरहेको छ।
- बुटवल-गोरखपुर ट्रान्समिसन लाइन एक महत्त्वपूर्ण परियोजना हो।

4. मानव संसाधन तथा शिक्षा:

- छात्रवृत्तिहरू, संस्थागत साझेदारी, BPKIHS, IITs मा नेपाली छात्रहरूको सहभागिता।

निष्कर्ष (Conclusion):

भारतको सहयोग नेपालका लागि आर्थिक विकासमा केवल पूरक नभई प्रेरक शक्तिका रूपमा पनि देखिएको छ। यद्यपि द्विपक्षीय सम्बन्ध कहिलेकाहीँ चुनौतीपूर्ण बन्न सक्छन्, भारतको सहयोग दीर्घकालीन विकासका दृष्टिकोणले सान्दर्भिक रहँदै आएको छ। पारदर्शिता, आपसी सम्मान र नीतिगत स्पष्टता यस्ता सहयोगलाई अझ बलियो बनाउन सक्नेछ।

ग्रन्थसूची (Bibliography):

1. Ministry of Finance, Government of Nepal (Annual Reports)
2. India-Nepal Development Partnership, Ministry of External Affairs, India
3. The World Bank – Nepal Country Data
4. Asian Development Bank (ADB) Country Reports
5. Kathmandu Post, The Himalayan Times (news articles related to India-Nepal projects)

